

ILMIY AXBOROTNOMA

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

SCIENTIFIC REPORTS

2016-yil 2-son (96)

GUMANITAR FANLAR SERIYASI

**Tarix. Falsafa. Sotsiologiya. Filologiya. Pedagogika.
Psixologiya. Iqtisodiyot.**

Samarqand viloyat matbuot boshqarmasida ro'yxatdan o'tish tartibi 09-25.

Jurnal 1999-yildan chop qilina boshlagan va OAK ro'yxatiga kiritilgan. Tarix, falsafa, sotsiologiya, filologiya, pedagogika va psixologiya yo'nalishlarida chop qilingan maqolalar doktorlik dissertatsiyalari himoyasida hisobga olinadi.

BOSH MUHARRIR:

A. R. XALMUXAMEDOV, f.-m. f. d., professor

BOSH MUHARRIR

A.J.XOLIQOV, k.f.d., dotsent

O'RINBOSARLARI:

A. M. NASIMOV, t.f.d., professor

TAHRIRIYAT KENGASHI:

M. X. ASHUROV	- O'zFA akademigi
M. M. KAMILOV	- O'zFA akademigi
B. J. AXMEDOV	- f.-m. f. d., professor
A. S. BEGMATOV	- fals.f. d., professor
T. M. MO'MINOV	- O'zFA akademigi
X. I. IBRAGIMOV	- ped.f.d., professor
X. T. MAMATOV	- yu.f.d., professor
U.S. SALIXBAYEV	- f.-m.f.d., professor
E. G'. G'OZIYEV	- psixol.f.d., professor
F.I. TOSHEV	- «Zarafshon» gazetasi muharriri
T. SH. SHIRINOV	- tar.f.d., professor
M. Q. QURONOV	- ped.f.d.professor
B. O. TO'RAYEV	- fals.f.d., professor

GUMANITAR FANLAR SERIYASI

TAHRIRIYAT HAY'ATI:

M.D.DJURAKULOV	- tar.f.d., professor
I. M. SAIDOV	- tar.f.d., professor
O. M. G'AYBULLAYEV	- fals.f.d., dotsent
N. SH. SHODIYEV	- ped.f.d., professor
B. Y. YO'L DOSHEV	- fil.f.d., professor
Sh. S. SAFAROV	- fil.f.d., professor
D. I. SALOHIY	- fil.f.d., professor
S. A. KARIMOV	- fil.f.d., professor
M. Q. PAR DAYEV	- i.f.d., professor
M. M. MUXAMMEDOV	- i.f.d., professor
B. X. TO'RAYEV	- i.f.d., professor
Sh. R. BARATOV	- psixol.f.d., professor
B. Q. QODIROV	- psixol.f.d., professor
Z. Yu. MUQIMOV	- yu.f.d., professor
J. Ya. YAXSHILIKOV	- fals.f.d., professor

Koordinator:

A. Sh. YARMUXAMEDOV – f. - m.f.n.

Muharrirlar:

B. S. G'OYIBOV	- t.f.n., dotsent
R. TOSHQUVATOVA	- fals.f.n., dotsent
N. U. ARABOV	- i.f.n., dotsent
H. BERDIYEV	- fil.f.n., dotsent
N.NASRULLAYEVA	- fil.f.n., dotsent

MUNDARIJA/CONTENTS/СОДЕРЖАНИЕ

TARIX/HISTORY

S.A.Djumanov	Mustaqillik yillarida tibbiy kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish sohasidagi islohotlar tarixiga doir About the history of reforms in the sphere of training and advanced training of medical specialists during the years of independence	5
A.Abdullayev	Amudaryo bo‘limida ijtimoiy-siyosiy va huquq-tartibot sohasida yuz bergan o‘zgarishlar (XIX asrning oxiri XX asr boshlari) Changes in the systems of social-political and lawful orders in Amudarya region (the end of the XIX- th century and the beginning of the XX- th century)	8
R.B.Siddiqov	O‘zbekiston – Xitoy madaniy-ma’rifiy aloqalariga oid(internet ma’lumotlari asosida) Cultural and educational cooperation between Uzbekistan and China (on the base of Internet material)	12
F.E. Toshboyev	Qadimgi Sug‘dga chorvadorlar madaniyatining ta’siri xususida About the effect of cattle breeders’ culture of ancient Sogd	15
Sh.A. Indiaminova	Sug‘dda diniy munosabatlar (Xitoy yilnomalarining nashrlari asosida) The religion attitude in Sogd (on the base of Chinese chronicles)	18
A.J.Bodirov	O‘rta Osiyoda o‘tkazilgan rayonlashtirish davrida Zarafshon vohasi Zarafshon valley in the period of territorial division in Central Asia	21
F.Sh.Shamukaramova	Samarqand osori-atiqalarini o‘rganish va saqlashda Vasiliy Vyatkinning xizmatlari Vasiliy Vyatkin’s role in research and preservation of Samarkand monuments	26
U.Xudayarov	Sovet hokimiysi yillarida O‘zbekistonda o‘tkazilgan aholi ro‘yxatlari tarixi xususida About the census of Uzbekistan population in the period of Soviet government	32

SOTSILOGIYA/SOCIOLOGY

T.Matibayev	Sharq ijtimoiy fikrida hamkorlik g‘oyasi: nazariyadan amaliyotga The idea of cooperation from Oriental social point of view: from theory to practice	37
-------------	--	----

FALSAFA/PHILOSOPHY

J.Y.Yaxshilikov, N.E.Muhammadiyev, R.M.Karimova	Yoshlarning axloqiy-kasbiy buzilishi va uni bartaraf etish chora-tadbirlari The moral deformation of youth and the ways of its solution	40
N.E.Saliyeva	Yoshlar ideosferasi shakllanishi jarayonini o‘rganishning dolzarbliyi va ahamiyati The importance and significance of studying the process of youth ideasphere formation	47
H.A.Djurakulov	O‘zbekistonda ekologik huquqiy ongni shakllantirishning ustuvor yo‘nalishlari The main directions of forming ecological thinking in Uzbekistan	50
F.A.Erkabayeva	O‘lkamizda amaliy va tasviriy san’at evolyutsiyasi On the evolution of the fine arts and crafts of our land	53
S.D.Norqulov	Ijtimoiy ongning yaratuvchanlik xususiyatlari: ijtimoiy-falsafiy tahlil The creation of peculiarities of the public consciousness: social-philosophical analyses	57
I.Ch.Shermanov	«Moddiy ishlab chiqarish» va «ma’naviy ishlab chiqarish» tushunchalarini falsafiy kategoriya sifatida talqin etish muammolari The problems of interpretation of material and spiritual productions as philosophical categories	62

FILOLOGIYA/PHILOLOGY		
T.Valiyev	Kibernetik leksikografiya va til korpusi muammolariga doir About the cyber lexicography and problems of language system	67
A.G.Yuldashev	Idiomatik qo'shma so'zlarning kognitiv-semantik tahliliga doir Cognitive-semantic analysis of idiomatic compound words	70
Н.А.Вохидова	Народные песни и мелодии в творчестве Гоголя Folk songs and melodies in Gogol's works	74
М.Х.Эгамова	Особенности нарративных структур в цикле «Галатепинцы» М.Доста The peculiarities of narrative structures in the cycle of "Galatapenses" by M.Dost	77
A.C.Абдуллаева	Тематические уровни в романе И.С.Тургенева «Отцы и дети» Thematic levels in the novel "Fathers and children" by I.S. Turgenev	81
Yu.O.Ne'matova	Namangan viloyati oykonimlarining yasalish modellari xususida About oiconym formation modules of Namangan region	84
D.E.Jabborova	O'zbek adabiyotshunosligi va tanqidchiligidagi Cho'lpon ijodiga ilk munosabatlar The first attitude to Chulpon' works in Uzbek literature study and critics	89
A. Shernazarov	Qashqadaryo viloyati tojik folklorini jamlash va tadqiq etish Selection and research of Tajik folklore in Kashkadarya region	92
Д.Р.Нарзуллаева	Проблема национального своеобразия американской драмы в оценке англо-американского литературоведения The problem of national identity of American drama from the point of view of Anglo-American literature study	95
X.X.Berdiyev	Arxaik affiksli o'tovsozlik terminlari haqida About archaic affixes of yurta terms	99
PEDAGOGIKA/PEDAGOGICS		
И.М.Лутфиллаев, М.А.Файзиев	Педагогические аспекты разработки компьютерных имитационных моделей предметов высшего образования Pedagogical aspects of development of computer simulation model of objects of higher education	105
A.I.Inatov	Ta'limg-tarbiya sifatini ta'minlashda pedagogik takt Pedagogic tactic of supporting the quality of educational work	109
A.I.Inatov, A.N.Abdullayev	Innovatsiyaviy ta'limg va uning ilmiy-uslubiy jihatlari Innovation education and its scientific – methodical sides	112
Д.М. Мурадова	Развитие английской разговорной речи в многоязычной аудитории на материале Present Continuous Tense Development of English speaking in multilingual auditory on the material of Present Continuous Tense	117
N. Z. Abidova	Maktabgacha yoshdagagi ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar nutqining o'ziga xosligi The peculiarities of the speech of preschool age children with visual impairments	120
D.A.Shayzakova	O'quvchining erkin, ijodiy va har tomonlama rivojlanishini ta'minlovchi zamonaviy texnologiyalar Modern technologies leading to free, artistic and comprehensive development of students	124
F.Z.Yusupova	Mustaqil ta'limgni to'g'ri tashkil etish – ijodiy qobiliyatni o'stiruvchi omildir Correct organization of self-study as a factor of creative skills developing	129
А.А.Мустафокулов, Х.А.Абдувалиев	Основные критерии качества образования The basic criteria of education quality	132
I.B.Mattiiev	Islom aqidalarida salomatlikni asrashga yo'naltirilgan qadriyatlar tizimi The system of values directed at health preserving in Islam	134

Н.М.Ахмедова	О выдающемся художнике средневековья – Бехзада About the outstanding artist of middle ages – Behzad	137
PSIXOLOGIYA/PSYCHOLOGY		
A.M.Shonazarov	Umumiy o'rta ta'lim maktablari direktorlarining ijtimoiy-psixologik kasbiy kompetentligi Social-psychological and professional competence of the directors of secondary schools	142
Z.H.Qorayev	Ijtimoiy psixologik munosabat mezonlari tanlanishining o'ziga xosligi The peculiarities of choosing social psychological attitude requirements	145
M.I.Salaxutdinova, I.Yu.Madatov	Qo'rquv va fobiya paradokslari Paradoxes of fear and phobia	147
З.А.Абидова	Критерии, показатели и качества толерантной личности Criteria, indicators and qualities of tolerant personality	150
G.B.Amirova	O'quvchi yoshlarda ustanovkalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari Social-psychological peculiarities of personality formation in young students	153
F.A. Akramova, R.Sh.Toshkuvatova	Yoshlarni oilaga tayyorlash omillari va psixologik xususiyatlari The sources and psychological features of preparing young people for creating family	156
U.A.Butayeva	Pedagogik kompetensiyani diagnostika qilish imkoniyatlari Possibilities of the diagnostics pedagogical competency	162
IQTISODIYOT/ECONOMICS		
O.M.Ruzibayev	Milliy iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning o'rni The ways of increasing of the efficiency of small business and private entrepreneurship in the national economics	167
S.Q.Qurbanov	Innovatsion rivojlanish sharoitida qishloq mehnat bozorida ishechi kuchi raqobatbardoshligini oshirishning iqtisodiy mexanizmini o'ziga xos xususiyatlari The features of economic mechanism of increasing labor force competitiveness in the countryside labor market in the terms of innovation development	169
G'.Sh.Qaxorov	Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida ish bilan bandlik Employment in conditions of innovative economy	174
B.S.Boltayev	Maishiy xizmat ko'rsatish korxonalarida mehnatni tashkil qilish orqali xizmat sifatini oshirishning asosiy yo'nalishlari The main ways of improving quality of services by improving the organization of labor in personal service establishments	177
A.S.Djurayev	Oliy ta'lim muassasalarida rahbar kadrlarni ta'lim menejmenti bo'yicha malakasini oshirishning metodologik asosi Methodological basis of the professional development of executives higher educational establishments	182
O'QITISH METODIKASI/TEACHING METHODOLOGY		
B.M.Boboqulov, Sh.Sharifov, S.Boboqulov	Oliy ta'limda boshqaruvi tizimining ta'lim sifati va samaradorligiga ta'sir etuvchi omillari The factors influencing on the quality and effectiveness of high education management system	186
N.Shodihev, R.Musinova	Boshlang'ich matematika ta'limi jarayonida o'quvchilarni ma'naviy tarbiyalash Moral educating of pupils in the process of primary stage of teaching mathematics	189
Universitetimiz hayotidan–University life		193

- Ўзбекистонда соғлиқни саклаш. Здравоохранение Узбекистана. 2006 йил, 12-декабр. – № 50. – Б. 2.
7. Каримов И.А., Демократик ислоҳотларни янада чукурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ўзаклантириш – мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир // – Т. 19. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011. – Б. 123.
 8. Соатова И. Давр талаби: ахолига сифатли тиббий хизмат кўрсатиш / Ўзбекистонда соғлиқни саклаш. Здравоохранение Узбекистана. 2010 йил, 2-апрел. – № 13. – Б. 2.
 9. Наврӯзов С. Ўзбекистонда онкология хизматининг тараққиёти / Ўзбекистонда соғлиқни саклаш. Здравоохранение Узбекистана. 2010 йил, 19-сентябр. – № 36. – Б. 7.
 - 10.Исмоилов С. Эндокринология ривожи мустақиллик йилларида / Ўзбекистонда соғлиқни саклаш. Здравоохранение Узбекистана. 2014 йил, 29-август. – № 34. – Б. 3.
 - 11.Санаев Ф., Жонихонов М. Фаровон турмуш, баҳтли ҳаёт, соғлом авлод / Ўзбекистонда соғлиқни саклаш. Здравоохранение Узбекистана. 2015 йил, 6-ноябр. – № 45. – Б. 2.
 - 12.Соатова И. Узлуксиз таълимни ривожлантириш истиқболлари / Ўзбекистонда соғлиқни саклаш. Здравоохранение Узбекистана. 2015 йил, 18-сентябр. – № 37. – Б. 3.
 - 13.Соатова И., Шукров Ш. Қатъий назорат ва маъсулиятни оширмок зарур / Ўзбекистонда соғлиқни саклаш. Здравоохранение Узбекистана. 2015 йил, 9-октябр. – № 40. – Б. 6.

С.Джуманов

**ОБ ИСТОРИИ РЕФОРМ В СФЕРЕ
ПОДГОТОВКИ И УСОВЕРШЕН-
СТВОВАНИЯ МЕДИЦИНСКИХ КАДРОВ
В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ**

В годы независимости в сфере подготовки медицинских кадров был осуществлены мероприятия, которые привели к ощутимым достижениям. В статье освещена тема реализованных мероприятий в сфере подготовки медицинских кадров и их результаты.

Ключевые слова: патронаж медсестр, новые технологии, год здорового ребёнка, работа медсестр высшей квалификации, ортопедия.

S.Djumanov

**ABOUT THE HISTORY OF REFORMS
IN THE SPHERE OF TRAINING AND
ADVANCED TRAINING OF MEDICAL
SPECIALISTS DURING THE YEARS OF
INDEPENDANCE**

During the years of Independence in the sphere of training of medical specialists there were organized numerous activities leading to effective results. The article enlightens the theme of implemented activities in the sphere of training of medical specialists and their results.

Keywords: nurse patronaj, new technologies, the year of a healthy child, the work of high medical nursery, orthopedics.

UDK: 9(575.1):34

**AMUDARYO BO'LIMITIDA IJTIMOIY-SIYOSIY VA HUQUQ-TARTIBOT SOHASIDA
YUZ BERGAN O'ZGARISHLAR
(XIX asrning oxiri XX asr boshlari)**

A.A. Abdullayev

Nukus davlat pedagogika instituti o'qituvchisi, E-mail: ndpi_tarix@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada XIX asrning oxiri XX asrning boshlarida Rossiya imperiyasi bosqinidan keyin Amudaryo bo'limida amalga oshirilgan ijtimoiy-siyosiy, huquq-tartibot sohasida amalga oshirilgan tadbirlar haqida so'z yuritiladi. Amudaryo bo'limi ikki uchastkaga bo'linib boshqarilgan. Aholi yashaydigan joylarning avvaldan saqlanib keliyotgan nomlari bilan birga, avval ularda bo'limgan joylarni, ovullarni raqamlar bilan belgilash amaliyotga kiritilgan. Bo'limda harbiylashtirilgan boshqaruvin tizimi tashkil etilganiga e'tibor qaratilgan. Sud jarayonida ishtirok etishi mumkin bo'lgan sud-huquq tizimi amaldorlarining vazifalariga aniqlik kiritilganligi ham yoritilgan. O'lkada rus ma'muriyati talablariga qarshi bo'lganlar uchun aynan shu davrda turmaxona va qamoqxonalar tashkil etilganligiga ahamiyat berilgan.

Kalit so'zlar: viloyat, bo'lim, gerb, uchastka, raqam, harbiy qism, huquq, suda, prokuror

XIX asrning oxiri XX asr boshlarida Amudaryo bo'limining boshqaruvin tizimida o'zgarishlar yuz bera boshladi.

Amudaryo bo‘limi tashkil etilgan paytda «Turkiston general gubernator»ligi tarkibiga kiritilgan bo‘lsa, keyinchalik Sirdaryo viloyati tarkibiga kiritildi. Sirdaryo viloyatining darajasi, Rossiya imperiyasining guberniyalari maqomiga tenglashtirildi va unga o‘ziga xos ravishda ramziy belgi – gerb berildi. Sirdaryo viloyatining gerbi, Amudaryo bo‘limining ham gerbi bo‘lib hisoblangan. Gerbni tasdiqlash bilan viloyat va bo‘limning Rossiyaga qaramligi yana bir bor tasdiqlangan. 1878-yil 5-iyulda podsho saroyida shaxsan Aleksandr II tomonidan tasdiqlangan.

Amudaryo bo‘limi uchastkalarga, bo‘lislikka, ovul va qishloq jamoalarga bo‘linib boshqarildi. Soliq tizimiga o‘zgartirishlar kiritildi.

Bo‘lim 2 uchastkaga bo‘lindi: Sho‘roxon – bo‘limining janubiy qismidagi yerlarni, Chimboy – Amudaryoning quyi qismidan g`arbda Talliqqacha bo‘lgan hududni o‘z ichiga oldi.

Ko‘chmanchilik yillar davomida davom etib kelayotgan qoraqalpoq, qirg‘iz va qozoq xalqlariga xos bo‘lgan hodisa edi. O‘lkadagi rus ma‘muriyati buni «daydilik» deb atadi va unga qarshi kurash olib bordi. Odamlarning bir joydan ikkinchi joyga ko‘chib yurishi, shuningdek, o‘z bo‘lisidan tashqarida, boshqa joylarda ko‘chib yurish huquqi bekor qilindi [1].

Rus ma‘muriyati muqimlikni, ya‘ni muqim bir joyda yashashni joriy qildi. Bu esa o‘z navbatida aholini siyosiy tomonidan nazorat qilishni, soliq tizimini to‘liq amalga oshirishni, bo‘lis, ovul va qishloqlarni boshqarishni, muntazam nazorat qila olishni ta‘minladi.

Ayrim ovul va hududlar shu yerga xos saqlanib kelinayotgan nomlar bilan atalgan bo‘lsa, imperiya bosqinidan keyin ayrim ovullar raqamlar bilan belgilandi. 1886-yilga kelganda, Sho‘roxon uchastkasi 6 ta bo‘lislikdan: Sho‘roxon, To‘rtko‘l, Shabbaz, Biybazar, Mingbuloq, Tamdidan iborat bo‘lgan.

Sho‘roxon bo‘lisi – Aq-qamish – Aq bashli, Sho‘roxon va Kaltaminor ovullaridan, To‘rtko‘l bo‘lisi Xuzlinirek, To‘rtko‘l, Ulli-yab, Saribi, Shabbaz, Shimam, Xan-yabdan ovulidan, Biybazar bo‘lisi Biybazar, Qalandarxona ovulidan iborat bo‘lgan. Mingbuloq bo‘lisi birinchi, ikkinchi, uchinchi ya‘ni – 1, 2, 3; Tamdi bo‘lisi birinchi, ikkinchi, uchinchi ya‘ni – 1, 2, 3, raqamlari bilan belgilana boshlangan [2].

Chimboy uchastkasidagi bir qator bo‘lisliklardagi ovullar nomlari e‘tiborga olinmagan va har bir ovul raqamlar bilan belgilangan.

Chimboy uchastkasi hududi asosan Nukus, Qo‘ng‘iroq, Talliq, Nao‘pir, Chimboy, Kegeyli, Ishim, Ko‘k-ko‘l va Dao‘kara bo‘lisliklaridan iborat bo‘lgan. Nukus bo‘lisligi birinchi, ikkinchi, uchinchi to‘rtinchi ya‘ni – 1, 2, 3, 4 deb raqamlangan 4 ta ovuldan; Qo‘ng‘iroq esa shu yuqorida aytib o‘tilgandek birinchi, ikkinchi ya‘ni – 1, 2 deb raqamlangan 2 ta ovuldan; Talliq bo‘lisi birinchi, ikkinchi, uchinchi ya‘ni – 1, 2, 3 deb raqamlangan 3 ta ovuldan; Nao‘pir birinchi, ikkinchi, uchinchi, to‘rtinchi, beshinchi ya‘ni – 1, 2, 3, 4, 5 deb raqamlangan 5 ta ovuldan; Chimboy bo‘lisi birinchi, ikkinchi, uchinchi, to‘rtinchi, beshinchi, oltinchi, yettinchi ya‘ni – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 deb raqamlangan 7 ta ovuldan; Kegeyli bo‘lisi birinchi ya‘ni 1 deb raqamlangan 1 ta ovuldan; Chimboy shahri birinchi, ikkinchi, uchinchi, to‘rtinchi, beshinchi, oltinchi ya‘ni – 1, 2, 3, 4, 5, 6 deb raqamlangan 6 ta ovuldan; Ishim bo‘lisi birinchi, ikkinchi, uchinchi, to‘rtinchi beshinchi, oltinchi ya‘ni – 1, 2, 3, 4, 5, 6 deb raqamlangan 6 ta ovuldan; Ko‘k-ko‘l bo‘lisi birinchi, ikkinchi ya‘ni – 1, 2 deb raqamlangan 2 ta ovuldan; Dao‘kara bo‘lisi birinchi, ikkinchi, uchinchi, to‘rtinchi ya‘ni – 1, 2, 3, 4 deb raqamlangan 4 ta ovuldan iborat bo‘lgan.

Shunday qilib, Amudaryo bo‘limi Rossiya imperiyasiga qaram bo‘lib qolgandan keyin joylar va hududlarning nomlanishiga ma‘lum darajada o‘zgartirishlar kiritilgan ovullar raqamlar bilan belgilangan. Afsuski odamlarning yashash joylarining bunday raqamlar bilan belgilanishi hatto hozir ham ko‘philik joylarda saqlanib qolmoqda. Markaz-1, Markaz-2, kichik tuman-21, kichik tuman-22, 1-ko‘cha, 2-ko‘cha va hokazo (A.A.)

Shu bilan birga, sud-huqq, tartibot sohasida ham o‘zgarishlar amalga oshirildi.

Imperiya bosqini davri hisobotlari, ma‘lumotlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘lkadagi uchastka boshliqlari va yordamchilari harbiylardan tashkil etilgan. Har bir uchastkaga harbiy askarlar joylashtirilgan. Petro-Aleksandrovska 6-Turkiston o‘qchi polki, 4-Orenburg kazak polki, Petro-Aleksandrovsk uyezd harbiy boshqarmasi, Nukusda 4-Orenburg kazak polkining yuz askari muqim joylashtirilgan.

Xususan, Rossiya imperiyasi harbiy boshqarmasi va idorasining harbiy qismidan Petro – Aleksandrovskka 6-Turkiston o‘qchi polki, 4-Orenburg kazak polki, Petro-Aleksandrovsk uyezd harbiy boshqarmasi, Nukusda 4-Orenburg kazak polkining yuz askari muqim joylashtirilgan [3].

Bo‘lim boshlig‘i bo‘limni fuqaroviylar boshqaruvida uyezd boshlig‘i huquqlari bilan tenglashtirilgan, lekin mahalliy ma`muriyat va xalq sudiga nisbatan ancha kengaytirilgan huquqlarga ega bo‘lgan.

Bo‘lim boshlig‘iga bo‘limdagi muqim joylashib oлган harbiy qismlarni boshqarishda diviziya boshlig‘i huquqlari berilgan. Bo‘limdagi barcha harbiy qismlarning harakatlarini ham nazorat qilish borasida esa, Garnizon boshlig‘i vazifasi, majburiyatlar va huquqlari berilgan [4].

O‘lkada dunyoviy sudlar tashkil etildi. Sud jarayonining olib borilishini tartibga keltirish masalasida Rossiya imperiyasi Adliya vaziri kotibi, keyinchalik Rossiya imperiyasining bosh prokurori, Rossiya podshosining haqiqiy yashirin maslahatchisi N.V. Muravyov bir qator takliflar kiritgan.

Sudda sudya, prokuror, himoyachi va sud maslahatchilari ishtiroti ta`minlanishi shartligini ko‘rsatgan. Sud raisi sud jarayonini boshqarishi, sudda tartibni saqlashi, ishni qonun tantanasi va haqiqatni ochish uchun yo‘naltirishi, suddagi barcha jarayonlarga nisbatan ko‘proq javob beradigan shaxs ekanligini ta`kidlagan.

Himoyachi – sudningadolatli qaror qabul qilishi uchun xalaqit emas, yordam berishi, shu bilan birga sudlanuvchining shaxsiy vakiligina bo‘lib qolmasdan, balki, sudning ijtimoiy jamoatchi arbobi sifatida ishtirot etishi, ayblanuvchini jazodan «oqlash» yoki ozod etish uchun harakat qilishi, nima bo‘lishidan qat‘iy nazar, hech qanaqa mablag`ga ahamiyat bermasdan, ortiqcha harakatlarsiz, o‘z bilimini namoyish etishi kerakligini ta`kidlagan.

Sud maslahatchilari – o‘zining aktiga muvofiq sud jarayonida aybdorni oqlamasdan, aybsizni sababsiz qoralamasdan o‘ziga xos ravishda «sudyalar bo‘lib» maslahatda qatnashish ko‘rsatilgan [5].

1898-yil yozilgan Turkiston general-gubernatorligininning ma‘ruzasida, sud bo‘limi muammolariga 1886-yil nashr etilgan «Turkiston o‘lkasini boshqarish haqidagi Nizom»da asosiy e‘tibor qaratilgan. Ma‘muriyatning o‘lkada yo‘l qo‘ygan eng katta kamchiligi sifatida, «rus sudi va qonunlardan mahalliy aholining to‘liq ajratib qo‘yilganligi, shu bilan birga aholining xalq sudlariga bo‘ysunganligi, o‘lkada tashkil etilgan rus sudlarining mahalliy sharoitga yetarsiz darajada ko‘nikayotganligi» ko‘rsatilgan.

O‘lkada rus ma‘muriyati 1886-yilgi nizomga ko‘ra tashkil etilgan dunyoviy sudlar mahalliy aholining xalq sudlaridan ustunligini ko‘rsatishga harakat qilgan.

Joylarda sudsarning va ularga tegishli organlarning alohida ish olib borishi, sud hokimiyatining bo‘linganligi, sud palatasi darajasidagi appellatsiya, oliy appellatsiyalar instansiyasining yo‘qligi, okrug sudsularining yetishmaganligiga e‘tibor qaratilgan.

Rus sudlariga mahalliy aholi vakillarining murojaati uchun imkoniyat berish kerakligi, rus sudiga nisbatan mahalliy aholining hurmatini oshirishga erishishi zarurligi tavsija etilgan [6].

O‘lkani zabt etish jarayonida o‘lkada olib borilgan siyosat, huquq tartibot ishlari natijasida xalqni bo‘ysundirishning har xil siyosiy psixologik usullari qo‘llanilgan.

Rossiya imperiyasining o‘lkada olib borgan siyosatiga qarshi bo‘lganlar uchun, ularning «o‘lchov» va «talabi»ga javob bermagan mahalliy aholi uchun turmaxona va qamoqxona tashkil etilgan.

XIX asrning 80-yillarda Petro-Aleksandrovskda turmaxona qurilgan. 1908-yil 9-yanvarda Petro-Aleksandrovsk turmaxonasini komissiya tekshirib, uning mahbuslarni saqlashga to‘g‘ri kelishini aytadi.

Turmaxona tashqaridan harbiy qorovullar bilan kecha-yu kunduz qorovullangan. Tartibni nazorat qiluvchi nazoratchilar 6 ta bo‘lib bittasi katta, qolgan beshtasining mansabi kichkina bo‘lgan.

Turmaxona sig‘imliligi 50 odamga rejalashtirilgan bo‘lsa ham, 1906-yil 51 odam, 1907-yil 72 odam, 1908-yil 81 odam qamoqda saqlangan bo‘lib, mahbuslar tomonidan 1905-yil 197 rubl, 60 kopeek, 1906-yil 536 rubl, 50 kopeek, 1907-yil 219 rubl, 20 kopeek, 1908-yil 366 rubl, 10 kopeek ishlab topilgan. Ammo hamma vaqt ham mahbuslarga shaxsiy narsalarini va pullarini berish va olish vaqtida tilxat olinmagan. Turmaxona devonxonasi uchun yiliga 100 rubl ajratilgan. Yildan yilga mahbuslar soni ko‘payib borgan. Barcha mahbuslar bir joyda saqlangan. Ayol mahbuslarga joy yetishmaganligi uchun yorug‘roq bir kishilik (kartser) xonada bir nechta ayollar saqlangan. Vafot etgan mahbuslar turma nazoratchisining ishtirotkisiz turmaxonadan 8 verst` uzoqlikdagi joyga ko‘milgan. Janjal chiqqargan mahbuslarni qorong‘i xonaga (1 kishilik kartser)ga qamab qo‘yan. Petro-Aleksandrovsk qamoqxonasi 30 odamga rejalashtirilgan bo‘lsa ham, 1906-yil 36 kishi, 1907-yil 52, 1908-yil 41 kishi qamoqda saqlangan [7].

XIX asning oxiriga kelib, Rossiya Bosh turma binoan Rossiya Vazirlar qo'mitasi Orol dengizidagi 230 kv. verst hududni egallagan «Nikolay» va 130 kv verst hududni egallagan «Borsa kelmas» orollarida koloniylar qurishni qo'llab-quvvatlagan. U yerda Rossiya imperiyasini tan olmaganlar, unga bo'ysunmagan –«jinoyatchilarini» saqlash, ulardan baliqchilikni rivojlantirishda foydalanish mumkinligini va bu mehnat o'lim jazosi bilan tengligiga e'tibor qaratilgan. Shuningdek, Turkiston general gubernatorligi hududidan qamoqqa olinganlar va surgun qilinganlar uchun Kaspiy dengizi atrofidagi orollarda ham koloniylar tashkil etilgan. Bunday koloniyalarning tashkil etilishi ularni «jinoyatchilarini» Sibirga surgun qilishdan arzon tushishi va ular mehnatining foydali ekanligiga alohida urg'u berilgan [8].

Mavzuga tegishli hujjatlар tahlillari shuni ko'rsatadiki, keyingi yillarda qamoqda saqlanayotgan mahalliy aholi soni ortib brogan [9].

1898-yil 2-iyunda qabul qilingan, 1899-yil 14-mayda kuchga kirgan «Turkiston o'lkasini boshqarish haqida nizomi»ga asosan, Toshkent sud palatasi tashkil etilgan bo'lib, boshqa viloyatlar kabi Amudaryo bo'limi sud tizimi ham to'g'ridan to'g'ri unga bo'ysungan. Toshkent sud palatasi bir necha shtatlarga ega bo'lган va ular yordamida Amudaryo bo'limidagi sud tizimini ham nazoratda ushlab turgan. Toshkent sud palatasi Amudaryo bo'limidagi jinoiy ishlarni – davlatga qarshi, inson hayotiga, ma`naviy masalalar, dunyoviy sudlarning, qarorlari, urush-janjal, kontrabanda, bosqinchilik masalalari, okrug sudlari hukmlariga apellyatsiya shikoyatlari kabilarni nazorat qilgan. Shu bilan birga, fuqarolik ishlari bo'yicha okrug sudlari qarorlari ustidan apellyatsiya shikoyati, meros ishlari, zayom va boshqa veksellar masalalari, oila va nikoh muammolari, bolalarni olib saqlash va boshqalarini ham o'z nazoratidan chetda qoldirmagan [10].

1897-yil Amudaryo bo'limi dunyoviy sudi tomonidan 234 ta [11] fuqarolik ishlari va 188 ta [12] jinoiy ishlarni ko'rib chiqqan, 11 turdag'i fuqarolik ishlari, 12 xil turdag'i jinoiy ishlarni bo'yicha qaror va hukmlar qabul etilgan. Fuqarolik ishlarning ko'pchiligidagi ko'chmas mulk, qarzlarni to'lash majburiyati va boshqalar tashkil etgan. Jinoiy ishlarning ko'pchiligidagi hukumatning faoliyati, boshqaruva tartibi va nizomlariga qarshi harakatlar tashkil qilgan.

O'zbekiston o'z mustaqilligiga erishganidan keyin Vatan tarixini, shu jumladan sud-huquq tizimi tarixini o'rganishga alohida e'tibor qaratildi.

Xulosa o'mida shuni aytish mumkinki, o'lkani boshqarish bo'yicha Turkiston general-gubernatorligi vakillarining o'lka haqida yozgan kitoblari, hisobotlari va fikr-mulohazalari, bo'limda yuz bergan voqelikni o'rganishda asosiy manbalardan biri sifatida yordam berdi. Rossiya imperiyasi ma'murlari tomonidan o'lkada tizimli ravishda olib borilgan tadbirlar, o'lkada siyosiy va huquqtartibot tizimini o'rnatish va mustahkamlashda muhim rol o'ynagan va bu jarayon takomillashib borgan.

Adabiyotlar

- Жданко Т.А. Очерки исторической этнографии каракалпаков. Родоплеменная структура и расселение в XIX – начале XX века. – М.: Изд-во Академ Наук СССР, 1950. – С.154.
- Таўмуратов Н. Қарақалпақстанда тәртиб қорғаў ўйымларының тарийхы. (1873-2010 жж.) – Нукус: Илим, 2011. – С. 13-14.
- Военно статистическое описание Туркестанского военного округа. Хивинский район. Составитель генерального штаба полковник В. Лобочевский. Издания штаба Туркестанского военного округа. – Ташкент: Эл. пар. типо-лит. штаба Туркестанского военного округа, 1912. – С.30-31.
- Военно-статистическое описание Хивинского оазиса. Часть II // Составитель К.Г. Гиршфельдом и А.С.Галкиным. – Ташкент: 1903. Часть II. – С.214.
- Всеподданейший доклад министра юстиции стат секретаря Н.В.Муравьевъева о деятельности министерства юстиции за истекшее десятилетие. 1994-1904 г. С – 35. общ.59.
- O'zbekiston Respublikasi Markaziy Davlat Arxivsi. Bundan keyin O'zRMDA.I-1-jamg'arma, 31-ro'yxat, 539-yig'ma jild, 10-varaq.
- К.К. Пален. Тюремное дело. С.Петербург. Сенатское типография. 1910. общ. С–142.
- Туркестанские ведомости. 14 (26) март 1893 года. № 20.
- Обзор Сыр-Дарьинской области. За1910 г.Т. Электро типография канцелярии Туркестанского генерал губернаторства. 1912 С.143.
- O'zRMDA. I-129-jamg'arma, Toshkent sud palatasi 1899-1918yy.1-3-varaq.

- 11.O`zRMDA. I-127-jamg‘arma, 1-ro`yxat, 134-yig‘ma jild, 97-97-orqasi, 98-varaqlar. 71, 74, 82-varaqlar.
- 12.O`zRMDA. I-127-jamg‘arma, 1-ro`yxat, 134-yig‘ma jild, 99,99-o.,100.-varaqlar.

А. Абдуллаев

**ПРОИСХОДИВШИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В
СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ
И ПРАВОВЫХ ПОРЯДКОВ В
АМУДАРЬИНСКОМ РЕГИОНЕ (КОНЕЦ XIX
ВЕКА И НАЧАЛО XX ВЕКА)**

В данной статье говорится о происходивших изменениях в системе социально-политических и правовых порядков, проводимых Российской империей в Амударьинском регионе. Амударьинским отделом управляли, разделив его на 2 участка. Населённые пункты были названы различными названиями, которые были сохранены годами, но после завоевания Российской империей края, некоторые места и селения были отмечены цифрами и были введены на практике. Обращено внимание на военизированную систему управления отделом. Освещены и конкретизированы задачи чиновников судебно-правовой системы в судебном процессе. Обращено внимание на то, что именно после завоевания края Российской империей были построены тюрьмы и арестные дома для тех людей, которые были против политики завоевания.

Ключевые слова: Область, отдел, герб, участок, военная часть, права, судья, прокурор

A. Abdullaev

**CHANGES IN THE SYSTEMS OF
SOCIAL-POLITICAL AND LAWFUL
ORDERS IN AMUDARYA REGION
(THE END OF THE XIX -TH
CENTURY AND THE BEGINNING OF
THE XX- TH CENTURY)**

The article demonstrates the changes in the systems of social-political and lawful orders embedded by the Russian Empire in Amudarya region. Amudarya region was governed by its dividing into two sections. Settlements were named with different names kept for years but after the Russian Empire had conquered the region some places and villages were marked with numbers and used in practice. It is payed attention to militarized system of ruling over the region. There were taken up and concretized tasks of officials of judicial-lawful system in judicial trial. It is mentioned that just after the Russian Empire had conquered the region there were built prisons and prison houses for those people who were against conquering policy.

Keywords: region, section, emblem, lot, military section, rights, judge, prosecutor

UDK: 510:584.4+378(09)

O`ZBEKİSTON – XİTOY MADANIY-MA’RİFIY ALOQALARIGA OID
(internet ma'lumotlari asosida)

R.B.Siddiqov

O`zbekiston Milliy universiteti dotsenti, E-mail:ravsi@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola O`zbekiston Respublikasi va Xitoy Xalq Respublikasi o`rtasidagi madaniy-ma'rifiy aloqalarini rivojlanishi masalalariga bag'ishlangan. Alovida e'tibor oily ta'lif, xitoy tili va madaniyatini o'rganishdagi hamkorlikning tahliliga qaratilgan. Maqola internet ma'lumotlari asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: strategik sheriklik, oily ta'lif, xitoyshunoslik, xitoy tili va madaniyati, Konfutsiy instituti.

Globallashuv davrida davlatlararo o`zaro manfaatli aloqalarning rivojlanishida madaniy-ma'rifiy soha muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu o'rinda Xitoy va O`zbekiston o`rtasidagi ta'lif sohasidagi hamkorlikning rivojlanib borayotganligini alovida ta'kidlash kerak. O`zbekiston Respublikasi va Xitoy Xalq Respublikasi o`rtasidagi ikki tomonlama aloqalarga 1991-yil 27-dekabrda asos solingan bo'lib shu kuni Xitoy O`zbekistonning mustaqilligini tan oldi. Ikki davlat o`rtasida 1992-yil 2-yanvarda diplomatik aloqalar o'rnatildi. Hozirgi kunda o`zbek-xitoy hamkorlik aloqalari siyosiy, savdo-iqtisodiy, madaniy-gumanitar sohalarda keng ko'lamda va jadal rivojlanib bormoqda.

O`zbek va xitoy xalqlari o`rtasidagi o`zaro munosabatlar tarixi uzoq asrlarga borib taqaladi. Qadimiy Mavarounnahr va Chin yurti o`rtasidagi savdo-sotiq va madaniy aloqalar choy, paxta, ipak, qog'oz va boshqa mahsulotlarning butun dunyoga tarqalishida muhim o'rin tutgan. O`zbekiston Respublikasi va Xitoy Xalq Respublikasi o`rtasidagi barcha sohalardagi o`zaro manfaatli aloqalar

MUALLIFLAR DIQQATIGA!

Hurmatli mualliflar, maqola muallif tomonidan qog‘ozda chop etilgan va elektron shaklida taqdim qilinishi shart. **Maqolada quyidagi bandlar:** UDK, ishning nomi (o‘zbek, rus va ingliz tillarida), maqola hammualliflarining ro‘yxati (to‘liq familiya, ismi, otasining ismi –o‘zbek, rus va ingliz tillarida), muallif haqida ma'lumotlar: ish joyi, lavozimi, pochta va elektron pochta manzili; maqola annotatsiyasi (300 belgigacha, o‘zbek, rus va ingliz tillarida), kalit so‘zlar (5-7, o‘zbek, rus va ingliz tillarida) bo‘lishi lozim.

MAQOLALARGA QO‘YILADIGAN TALABLAR!

Maqolalarning nashr etilishi uchun shartlar nashr etilishi mo‘ljallangan maqolalar dolzarb mavzuga bag‘ishlangan, ilmiy yangilikka ega, muammoning qo‘yilishi, muallif tomonidan olingan asosiy ilmiy natijalar, xulosalar kabi bandlardan iborat bo‘lishi lozim; ilmiy maqolaning mavzusi informativ bo‘lib, mumkin qadar qisqa so‘zlar bilan ifodالangan bo‘lishi kerak va unda umumiyligini qilingan qisqartirishlardan foydalanish mumkin; “Ilmiy axborotnoma” jurnali mustaqil (ichki) taqrizlashni amalga oshiradi.

MAQOLALARNI YOZISH VA RASMIYLASHTIRISHDA QUYIDAGI QOIDALARGA RIOYA QILISH LOZIM:

Maqolalarning tarkibiy qismlariga: kirish (qisqacha), tadqiqot maqsadi, tadqiqotning usuli va obyekti, tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi, xulosalar yoki xotima, bibliografik ro‘yxat. Maqola kompyuterda Microsoft Office Word dasturida yagona fayl ko‘rinishida terilgan bo‘lishi zarur. Maqolaning hajmi jadvallar, sxemalar, rasmlar va adabiyotlar ro‘yxati bilan birgalikda doktorantlar uchun 0,25 b.t. dan kam bo‘lmasligi kerak. Sahifaning yuqori va pastki tomonidan, chap va o‘ng tomonlaridan - 2,5 sm; oriyentatsiyasi - kitob shaklida. Shrift - Times New Roman, o‘lchami - 12 kegl, qatorlar orasi intervali - 1,0; bo‘g‘in ko‘chirish - avtomatik. Grafiklar va diagrammalar qurishda Microsoft Office Excel dasturidan foydalanish lozim. Matndagi bibliografik havolalar (ssilka) kvadrat qavida ro‘yxatda keltirilgan tartibda qayd qilish lozim. Maqolada foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati keltirilishi lozim. Bibliografik ro‘yxat alfavit tartibida - GOST R 7.0.5 2008 talablariga mos tuziladi.

- Ikki oyda bir marta chiqadi.
- “Samarqand davlat universiteti ilmiy axborotnomasi”dan ko‘chirib bosish faqat tahririyatning yozma roziligi bilan amalga oshiriladi.
- Mualliflar maqolalardagi fakt va raqamlarning haqqoniyligiga shaxsan mas’ul.

MAQOLAGA QUYIDAGILAR ILOVA QILINADI:

- Yo‘llanma xati;
- Ekspert xulosasi.

E-mail:axborotnoma@samdu.uz

SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTNOMASI

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

SCIENTIFIC REPORTS

Mas'ul kotib:
Musahhih:
Texnik muharrirlar:
Dizayner sahifalovchilar:

R. Sh.Toshquvatova,fals.f.n.,dotsent
M.M. Ro'ziboyev
S. D. Aronbayev
X. Sh. Tashpulatov
A. I. Inatov

Muassis: Alisher Navoiy nomidagi Samarqand davlat universiteti
Manzil: 140104, Samarqand shahri, Universitet hiyoboni, 15.

Telefon: (8 366) 239-14-07, Faks: (8 366) 239-13-87
e-mail: axborotnoma@samdu.uz

SamDU «Ilmiy axborotnoma» jurnali tahririyati kompyuterida terildi.
Bosishga 04.05.2016 yilda ruxsat etildi. Qog'ozo'lchami A-4. Nashriyot hisobtabog'i 10,00.
Buyurtma raqami 23. Adadi 500 nusxa.

Manzil: 140104, Samarqand shahri, Universitet hiyoboni, 15.
SamDU bosmoxonasida chonetildi.